

F E N Y V E S I O T T Ó

Berzsenyi Dánielt ünnepelve*

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Egy vallomással kell kezdenem, engem, aki nemrég fejeztem be a *HALOTT VAJDA-SÁGLAKAT OLVASVA* című könyvem írását, mindig is különös vonzalom fűzött a vidéken élő és alkotó írókhoz. És Berzsenyi Dániel, aki egyik legnagyobb alakja a magyar költészetnek, ízig-vérig vidéki ember volt. Élete és műve – számomra – példaértékű.

Én magam is immár hatodik évtizede vidéki emberként és alkotóként éltem a Délvidéken: Mohol-Gunarason, Topolyán, Újvidéken. Majd miután Magyarországra kerültem, inkább a vidéket választottam, a Dunántúlt, Veszprémet, és a Balaton-parti alig négyszáz főt számláló Lovast. Immár lovasi házam ablakából tekintek szorongva dél felé, mint a barbárokra váró Nobel-díjas John Maxwell Coetze, akinek regényében „újra és újra felbukkan a barbárok híre, akik talán meg akarják támadni a Birodalmat”. A téma felettébb aktuális, de inkább visszakanyarodom Berzsenyi Dánielhez, akiről legtöbbet Márai Sándor *ÍRÓK, KÖLTŐK, IRODALOM* című könyvéből tudtam meg, aki a magyar szerzőkről írt esszéi között elsőként Berzsenyi Dánielről értekezett.

Márai szerint Berzsenyi életének „külső formája” szelíd és idilli volt. Ősei földjén családjának élt, a földet túrta és szabad idejében a múzsáknak is áldozott. Soproni diáksága idejében duhaj nemes ifjú volt. Házassága után megkomorodott. Vagyonos emberként élte le életét.

Összesen 150 verset írt. Kortársai szerint amolyan horatiusi bölcsesség áradt belőle. Még a művészi sikert is megadta neki a sors: a XIX. század legnagyobb magyar értelmiségei úgy tisztelték, mint senkit azelőtt. Egyetlen verseskötete a kor magyar bestsellere volt, több kiadást is megért. Kazinczy Ferenc dicshimnuszot zengett róla. Kölcsey viszont keményen bírálta.

Állítólag vérmes, kövér ember volt, rátarti és szomorú. Az írók között mogorván és esetenül mozgott. Szemérmes, félszeg, darabos volt. Pesten a tiszteletére összegyűlt kortársai között csak hümmögött. Vidéken, messze Budapeستől, Egyházashetyén és somogyi birtokán, Niklán élte le életét.

Berzsenyi horatiusi idillről énekelt:

„Holnappal ne törődj, messze ne álmodozz.

Légy víg, légy okos; míg lehet, élj s örülj.

Míg szólunk, az idő hirtelen elrepül,

mint a nyíl s zuhogó patak...”

* Elhangzott Egyházashetyén, 2019. május 11-én, szombaton

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Mit kezdünk a XXI. században a költészettel, az irodalommal?

Mit kezdünk a tizenkilencedik és huszadik század költőivel és íróival?

Használjuk-e, olvassuk-e a régmúlt idők költőinek verseit?

Aktuális-e nagy költőink életműve?

Többféle válasz lehetséges.

Nem feledeztük el őket, mert most is itt állunk, és Berzsenyi Dánielre és másokra is emlékezünk. A szülőfalu példásan ápolja nagy fia hagyományait. Vas megye pedig sorra rendez országos jelentőségű rendezvényeket a hagyományápolás szolgálatában. Se szeri, se száma a Berzsenyiről elnevezett intézményeknek. A költő életműve iskolai tananyag.

Berzsenyi nyomán feltehetjük a kérdést, ment-e a könyvek által előbbre a világ? Ment-e a kultúra, a művészetek összessége által annyit előbbre, amennyi kívánatos lenne.

Jobbak lettünk-e a vallástól, filozófiától, s hogy mást mondjak: jobb lesz-e az ember az anyagi jóléttől? Igen, valóban a jólétet említtem akkor is, ha tudom: emberek milliói éppen nem a jóléttől szenvednek!

Nem időszerű-e a „nincsen remény” tragikus felkiáltása? Az atomkorszak közepette, oly sok népiirtás, ostoba háború és oly sok ordas eszme után és közben? A romantikus víziók és utópiák huszadik századi tapasztalata után és közben?

Szerintem a költészet olyan, mint a drága gyógyszer, elég belőle naponta néhány sor, néhány versszak, néhány passzus. Elég elolvasni néhány sort, hogy aztán órákig a költővel maradjunk. Jobbik énünk azt mondja, kell a remény!

S ennek egyik alapja Berzsenyi, egyik legnagyobb magyar költőnk, teljesítménye lehet. Ha mégoly sötétek is gyakran a színek, ha mégoly kilátástalan is a nemzet és az egyes ember helyzete és jövője, akkor sem szabad feledni, hogy a kínok kimondása már esély az oldódásra, a kínok szelídülésére.

Az írói életművek egyik legfőbb mozzanata általában a boldogság keresése.

És a XXI. század emberének is legfőbb vágya a boldogság, a harmónia és a beteljesülés.

Talán nem elége figyelünk régmúlt költőinkre: Balassira, Berzsenyire, Vörösmartyra, Arany Jánosra. A nemzet sorskérdéseit középpontba állító, a múltból táplálkozó jelen- és jövőigénylés, művészi tökélye még sok értéket, és etikai tartást adhat a kései utódok számára is.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Egy vallomással tartozom, Ambrus Lajos szerkesztő urat valamikor a nyolcvanas években ismertem meg. Azóta nagy tisztelettel követem írói és szerkesztői munkásságát. A kilencvenes években, amikor családommal a Délvidékről áttelepültem Magyarországra, néhány versem az általa szerkesztett *KORTÁRS* folyóiratban jelent meg, ahol többek között olyan szerkesztők és rovatvezetők voltak, mint Domokos Máttyás és Orbán Ottó.

Ambrus Lajos elmondása szerint Orbán Ottó kedvelte verseimet, a szerkesztőségi értékelések során általában dicsérte őket. Ezek után – ismeretlenül – én is különös szimpátiával figyeltem költészetét és műfordításait. A világlíra számos költőjét tolmácsolta magyar nyelvre. Orbán Ottóval személyesen csak halála előtt találkoztam, betegsége miatt, ő már alig tudott érdemi dolgot mondani nekem, a fiatalabbnak. Én pedig soha nem voltam az a nyomulós fajta.

Orbán Ottó emlékét felidézve engedjek meg nekem, hogy felidézsem az 1936-ban született költő egy, 1973-ban megjelent esszéjét, amelyben Berzsenyi Dániel és Csokonai Vitéz Mihály helyét, hatását és jelentőségét mérlegeli a magyar irodalomtörténetben.

Orbán Ottó Berzsenyi és Csokonai alakját és költészetét rokoniként azonosítja, ellentétben Petőfi Sándor és Arany János munkásságával, mely költészettörténeti pillanat és szerep tekintetében más, mint Berzsenyié és Csokonaié. Orbán Ottó szerint a jó pillanat és a költő szerepe meghatározó: „Pusztán a nagy szerep, nem tesz költővé senkit. De a nagy költő nagy szerepben magát múlhatja felül.”

Szerinte Petőfi és Arany költészetébe „beledolgozik” a történelem: „tehetség és végzet együtthatásából jön létre a jó pillanat és a nagy szerep”. Berzsenyi és Csokonai számára ez nem adatik meg, a sors nem ír nekik ilyen szerepet. Létrehoz azonban mást, számos legendát és elméletet a meg nem értett költő sorsáról, illetve a korán jött tehetségről, valamint az állandó újraértelmezés, másképpen való értés igényéről.

Orbán Ottó *A KÖLTÉSZET HATALMA* című kötetében a mesterség és költészet tárgykörét elemzi, valamint több magyar költő versében keresi meg a pillanat és szerep kérdéskörét. Többek között Berzsenyi verseit is göröcső alá veszi.

Orbán Ottó szerint Berzsenyi és Csokonai között valamiféle együvé tartozás és szerepazonosság figyelhető meg. Mielőtt bármi következtetést levonnánk, egy kis kitérő: értő kritikuskai szerint Orbán Ottó „benne él a költészetben”, „belül van a költészetén, a hagyományon és jelenen”, azaz verseiben új választ keres a hagyomány átsajátíthatóságának kérdésére. A költészet története Orbán Ottó számára példa-, forma- és szerep-tér. Szerinte Berzsenyi költeményeiben együtt van minden, amivel a kései utódoknak is sorra szembe kell majd nézniük.

Orbán Ottó számára az alapegység a verssor, amely megjelenítés-formájánál fogva az összefüggésteremtés látszatát kelti, egyszerre mutat vissza (a hagyományra) és előre (új érzékenységek) felé. Szerinte a világ-látvány-élmény és az „egzisztenciális indíttatású stílusprobléma” közötti kapcsolat hozza létre és szervezi a verset.

Orbán Ottó számára a költészet történik, teremtődik és a „jó pillanatban létrejövő verssor” évszázadokat ívelhet át. A XX. század vagy a XXI. század költőjét a verssor vezetheti vissza az elődökhöz, Berzsenyihez, Csokonaihoz vagy másokhoz. Mert a költészetben léteznek végtelen, örök érvényű pillanatok és szerepek. Miközben az Isten úgy intézi, hogy megöregszünk és a szent ifjú világ felett „halottas ének zúg”, itt is, ott is, „ösbuja, telt althang” szent poézise jelent fogódzót.

Orbán Ottó szerint Berzsenyi életműve klasszikus értelemben egy csoda.

Berzsenyi sokat idézett sorra „Tündér változatok műhelye a világ” Orbán Ottónál kérdésre, kétellyel minősül, mert a költő birtokügyekkel bajlódik, mert Horatius szelleme mellett „nincsben telnek a férfievek”. Berzsenyinél együtt van „üstökös nyomor” és oszloprengető eszme, görög mérték és hízott disznó. Ezzel a ténnyel az utódoknak is szembe kell nézniük: a roppant igénnyel és a nevetségesen kisszerű körülményekkel. Mert eszme és valóság között világnagy a szakadék.

És a szakadék felett, mint valami angyali artista, a szó szoros értelmében életét kockáztatva járka ide-oda a költő. Ez a légtornászmutatvány máig érvényes nagy példa, Európa szegényebb felének tanulva tanuló gondolkodóié.

Ez a háló nélküli légtornászmutatvány-szerep fűzi egybe Berzsenyi Dánieltől kezdve, Orbán Ottón át, napjaink poétáit.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Tisztelt Heteyiek!

Köszönöm, hogy meghallgatták egy vidéki (a Balaton északi partján élő) költő ünnepi gondolatait.

